

Česko-lužický věstník

číslo 1 / leden 2016

ročník XXVI

*Lužickosrbský plakát – pozvánka
na manifest za připojení Lužice
k Československu.*

*„Národní blok pracujícího lidu celého
Kladenska svolává občanstvo na manifestaci
za připojení Lužice k Čsl. republice
v pondělí 27. srpna 1945 v 18 h.
v měst. divadle v Kladně.*

*Promluví předseda lužickosrbského
národního výboru Jan Cyž, předseda spol.
přátel Lužice Vladimír Zmeškal, zástupce
národ. výborů a závodních rad.*

*Lužické děti v národních krojích zazpívají
naši hymnu, hymnu lužických Srbů
a národní lužické písně.*

*Manifestaci doplňuje serie světelných obrazů
z kraje krásné naší Lužice.*

*Přijďte všichni podpořit spravedlivý
požadavek lužických Srbů. Vstup volný.“*

Archiv SPL, sbírka dokumentace.

Rejzka Deleńkec

(T)AKT

strach sedži mi
w
stawach
a
pučuje
wot
wulkeho palca
přez
pupk
do
mozow
a
spyta mje
lemić

tola
w
brjuše
čaka wědomje
kiž
zamóže
narosć
a
rozrosć
a
rozkwěć
kaž pupk
zažnokćejaka

wučěri strach
wróco
do
wulkeho palca
w
kotrymž
knježi takt
rytmusa
nohi
kotraž
balansuje
mjez
wěžomaj Kölnjanskeje katedrale

strach mi leží
v
údech
a
leze mi
od
palce u nohy
přes
břicho
do
hlavy
a
zkouší mě
zlomit

ale
v
břiše
čeká vědomí
které
dokáže
růst
a
vyrůst
a
rozkwést
jako poupě
v předjaří

zažene strach
zpátky
do
palce u nohy
ve
kterém
vládne takt
rytmu
nohy
která
balancuje
mezi
věžemi kolínské katedrály

➤ (SR 22. 12., ČTK 4. 1., Echo24.cz 7. 1., iUhli.cz) **Saský premiér staví mosty a Vattenfall prodává doly v Lužici**

Premiér spolkové země Sasko Stanislaw Tilich (CDU) se od listopadu stal na rok předsedou německé Spolkové rady. V rozhovoru pro Německou tiskovou agenturu (DPA) uvedl, že by ve svém funkčním období rád přispěl k pevnějšímu srůstu zemí Evropské unie a také k většímu povědomí západu o střední a východní Evropě, o níž toho dle jeho slov příliš neví.

Tilichův projev reflektoval ve svém článku pro Echo24 Lukáš Novosad. Připomněl, že premiér svůj oblíbený termín „most mezi národy“ prosazuje ve vztahu Němců a Lužických Srbů, i ve vztazích Evropy jako celku. Tilich je Lužický Srb a ke svému původu se otevřeně hlásí. Snaží se však být ve své premiérské funkci neustranný vůči všem obyvatelům Saska, a to možná až příliš, protože mu Lužičtí Srbové vyčítají malou podporu jejich zájmů. Novosad jeho zásluhy, které jsou mezi Lužickými Srby často opomíjeny, vyzdvihuje a odmítá, že by pro svůj národ nic neudělal. V blízké budoucnosti ale Tilich bude muset řešit velmi citlivé a neustále přetřásané téma povrchové těžby uhlí v Lužici.

Švédský energetický koncern Vattenfall prodává své těžební koncese v Lužici, nikoli proto, že by byly nerentabilní, ale protože nově zvolená švédská vláda nechce nadále podporovat takto neekologický projekt. O koupi dolů projevil zájem hned tři české firmy – ČEZ, Energetický a průmyslový holding spolu s investiční skupinou PPF a Vršanská uhelná ze skupiny Czech Coal. Švédové byli sice neoblíbení, ale hojně přispívali na podporu lužickosrbské aktivity. Češi jsou díky historickým vztahům pro Lužické Srby přijatelnější, to se ale koupí lužických aktivit Vattenfallu může změnit – když pro nic jiného, tak proto, že budou přispívat méně.

Server iUhli.cz uvádí, že nabídku Vattenfallu dále zaslaly společně australská banka Macquarie a německá energetická společnost Steag, dále Greenpeace, která chce těžbu v těchto dolech zastavit, a mongolská polostátní firma Lausitz Mongolia Mining Generation. Obě poslední jmenované byly ale z tendru vyřazeny z formálních důvodů, vůči čemuž se chce mongolská společnost odvolat. Na základě těchto předběžných nabídek jedná Vattenfall s jednotlivými možnými kupci a závazné nabídky od nich čeká v prvním březnovém týdnu.

Podle serveru iUhli.cz je ale rentabilita lužických aktivit nejistá, čehož si jsou české firmy vědomy, a to právě kvůli německé politice, která (ač pomalu) směřuje k ukončení těžby a postupnému přechodu na čistší zdroje energie. Např. pro ČEZ by tak působení v Lužici znamenalo pouze snížení ak-

tuálního propadu tržeb, ale z dlouhodobého hlediska s velkým výnosem těchto koncesí počítat nemůže.

Pod zdánlivě pozitivním výsledkem, tedy ukončením těžby, které je však hudbou daleké budoucnosti, tak musíme vidět aktuálně velké snížení dotací, kterými Vattenfall pro Lužické Srby nešetřil, české firmy k nim ale zřejmě budou mnohem méně ochotny. Pro Tilicha to znamená velkou zátěžovou zkoušku jeho „mostu mezi národy“, tentokrát českým a lužickosrbským.

Daniel Dvořáček, elpe

Z DOMOVA

➤ (SN 9. 12., 14. 12.) **Žáci a žákyně z Budyšina vystoupili na pražských adventních trzích.** Společně s žáky z partnerské školy z Jablonce nad Nisou předvedli vlastní program na Staroměstském náměstí. Lužickosrbští gymnazisté zase ve sboru 1. lužickosrbské kulturní brigády pod vedením Friedmanna Böhmy již tradičně koncertovali třetí sobotu adventní v kostele sv. Michala v Budyšině.

Z HORNÍ LUŽICE

➤ (SN 4. 12.) **V budyšinském Smolerově knihkupectví se konala premiéra poslechu nové audioknihy *Versuch über uns – Pospyt wo nas* (Pojednání o nás),** která vyšla v nakladatelství Domowina. Básně Kita Lorence vybral Michal Lorenc a nahrál je ve studiu Německo-lužickosrbského národního divadla.

➤ (SN 7. 12.) **V Budyšině se konal den otevřených dveří budyšinského Lužickosrbského ústavu.** Podle slov hlavního organizátora a zástupce ředitele ústavu dr. Hauke Bartelse byl velmi úspěšný. Akce se zúčastnila i veřejnost, která se zajímá o práci ústavu.

➤ (SN 18. 12.) **Ředitel lužickosrbské nadace Marko Suchy na konci minulého roku odešel do důchodu.** Funkci zastával 23 let. Rada nadace rozhodla, že od ledna 2016 zatím převezme vedení organizace dosavadní zástupkyně ředitele Michaela Mošowa.

➤ (SR 2. 1.) **Novým zástupcem zemského rady budyšinského okresu se stal starosta Ľazu, 44letý politik CDU, Udo Wićaz.**

Z DOLNÍ LUŽICE

➤ (NC 9. 12.) **Peníze Vattenfallu pomohou zaplatit 45 projektů na podporu dolnolužické srbštiny.** Tak jako každý rok, i v roce 2015 mohly školy, spolky a neziskové or-

ganizace žádat o příspěvek na podporu své činnosti. Dolnolužické župě Domowiny, která finanční prostředky přiděluje, dorazilo od neziskových organizací 55 žádostí. Pětačtyřiceti z nich může vyhovět, podporu dostanou např. Jazykové středisko WITAJ, Škola dolnolužickosrbského jazyka a kultury a sdružení Ponaschemu.

➤ (NC 16. 12.) **Domowina vydala publikaci o krojích Polabských Slovanů.** Dvojazyčná kniha *Die Tracht des Hannoverschen Wendlandes / Drastwa Połabskich Słowjanow w Hannoversekej* shrnuje výsledky práce dolnolužického etnografa Albrechta Langy / Langeho († 2009), který se po léta systematicky věnoval zejména lužickosrbským krojům. Centrem kultury zbývajících Polabských Slovanů v novověku byl dnešní okres Lüchow-Dannenberg v Dolním Sasku. Rozlišovaly se zde – jako i v Lužici a jinde – kroje pracovní, taneční, svatební i vdovské, nejkrásnější kroje se směly nosit jen na svatbě. V nedávné minulosti kroje ustoupily konfekčnímu oblečení. Potomci Polabských Slovanů se k odkazu předků začínají hlásit a kroje nosí například na folklórních vystoupeních. Kniha sice vyšla již roku 2006, ale dosud je ještě možno ji koupit.

➤ (NC 23. 12.) **Okres Spréva-Nisa v uplynulém roce přijal 1 800 běženců ze Sýrie, Afgánistánu a Afriky.** V Baršci jim vyčlenili tři bytové domy, další dům věnoval azylantům Gubin. Rodiny uprchlíků přijímají i další obce, 100 dětí azylantů se již podařilo umístit ve školkách. V souvislosti s uprchlickou krizí okresní úřad přijme 16 nových zaměstnanců na místa sociálních pracovníků a speciálních pedagogů.

➤ (NC 30. 12.) **Lužickosrbští fotbalisté pojedou do Itálie.** Fotbalové mistrovství národnostních menšin, Europeádu, v roce 2016 pořádá Jižní Tyrolsko. Lužici budou reprezentovat dva fotbalové týmy, jeden mužský a jeden ženský. V Bolzanu již proběhlo losování. Ženský tým bude ve skupině s Jižním Tyrolskem a Okcitánskem, muži budou soupeřit s rakouskými Slovinci, dánskými Němci a slovenskými Maďary.

➤ (SR 8. 1.) **Dosavadní šéfredaktor časopisu *Rozhled* Viktor Zakar od ledna vede dolnolužickosrbskou pobočku Jazykového střediska WITAJ.** Jeho předchůdce na redaktorském postu byl Čech Richard Bígl, nástupkyní je po několika letech opět Lužická Srbka, Sara Mičkec. Zakarovou ambicí na novém místě je nyní vychovávat více učitelů a vytvářet prostor pro pěstování lužické srbštiny.

Ze Serbských Nowin podává Jitka Polívková, z Nowého Casniku Josef Blažek, ze Serbského rozhlosu Radek Čermák.

V našem seriálu o evropských menšinách se vracíme k Lemkům, kterými jsme ho v čísle 2002/7–8 zahajovali. Byl to článek Petra Sikory Lemkové – zapomenutý národ? Dr. **Bohdan Zilynskyj**, historik a vysokoškolský učitel, působí v Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Zabývá se zejména nejnovějšími dějinami Ukrajiny a Běloruska a dějinami česko-ukrajinských a česko-běloruských vztahů, také však i českou regionální historií. Kořeny má totiž zčásti v lemkovské menšině, na severovýchodní Ukrajině, a zčásti na Podbrdsku.

Lemkové a Lemkovsko Bohdan Zilynskyj

Pojem „Lemkové“ či „lemkovský“ zůstává v českém prostředí nadále málo známý, ačkoli první informace o této pozoruhodné východoslovenské etnické skupině byly publikovány už před koncem 19. století. Teprve v posledním čtvrtstoletí, po r. 1989, však český zájem o Lemky začal poněkud silit. Psal o nich např. polský autor Antoni Kroh v časopise *Dějiny a současnost* v roce 1992 a také v ČLAV o nich vyšel o deset let později krátký článek. Zájemce o příslušnou dialektně-etnografickou skupinu mohla zaujmout také výstava uspořádaná v pražském Národopisném muzeu NM v Letohrádku Kinských v létě roku 2006, zorganizovaná polským kulturním centrem v České republice opět za účasti A. Kroha. Předvedeny zde byly četné předměty ze sbírek regionálního muzea v Nowém Sączu v jihovýchodním Polsku a zazněly i ukázky lemkovské hudby. Tuto akci připomínají dva tehdy vydané ilustrované katalogy opatřené názvem *Lemkové: tradice a kultura*, které obsahují texty polských odborníků v české, lemkovské a anglické verzi.

Kdybychom vycházeli jen z těchto zdrojů, museli bychom vnímat lemkovské reálie jako něco, co tvoří jakousi podmnožinu buď polského, nebo rusínského světa. V takovémto případě jako by byla vyloučena jakákoli vazba Lemků se světem ukrajinským. Situace je však složitější a vůbec ne tak jednoznačná, jak by se mohlo zdát.

Lemkovský kostelík v Krempné, v polských Beskydech.
Foto Wikimedia.

Pokusím se zde v návaznosti na výše zmíněné práce informovat o Lemcích poněkud důkladněji a s přihlédnutím k názorům ukrajinistiky na tuto tematiku. Jejím soustavným zkoumáním se sice nezabývám, jsem s ní však spojen částí rodinné tradice, která se lemkovskému nářečnímu ostrůvku v oblasti mezi městy Krosnem a Rzeszowem (severně od Dukelského průmyslu) výrazně a trvale vzdálila až na sklonku druhé světové války. Musím jen poznamenat, že nejsem dialektologem ani etnografem a tyto své poznámky píšu coby historik, který poznal z osobní zkušenosti jen malou část lemkovského území.

Lemkové jsou jednou z jazykových skupin v karpatském areálu, které jsme schopni doložit a odlišit od jiných skupin od vrcholného středověku. Jde o tu část Karpat, jejíž většina je dnes rozdělena mezi Slovensko a Polsko, část východního Lemkovska pak náleží Ukrajini-

ně. Lemkové žili jak v prostoru bezprostředně blízkém karpatskému hřebeni, tak na přilehlých svazích a zčásti také v podhůří. Je to oblast proťaná početnými horskými údolím, která směřují od karpatského hřebene směrem na sever i na jih. Potoky a říčky se tudy ženou jak směrem k Visle, tak na druhou stranu k Tise – tedy k Baltskému nebo Černému moři. Popsaná „zeměpisná dvojdomost“ lemkovského území výrazně ovlivnila jeho nejednotný vývoj – dlouhodobě byl spjat s územními celky vyvíjejícími se na sever a na jih od této části Karpat či Nízkých Beskyd, tedy zprvu s polským a uherským státem. Neméně osudový a v mnohém ohledu nepříznivý byl atypický tvar lemkovského území, které se táhlo ve značné délce od západu k východu. Daleko méně pravidelný je jeho tvar ve směru sever – jih: střídají se zde širší i velmi úzké úseky. Hlavní pozemní komunikace směřovaly v lemkovském regionu právě tímto směrem, zatímco ve směru od západu k východu prakticky neexistovaly. Tato skutečnost výrazně omezovala komunikaci mezi samotnými Lemky, přispěla také k dlouhodobému přežívání mnoha místních nářečních zvláštností.

Počátek historicky už trochu lépe doložené etapy vývoje Lemků souvisí se složitým fenoménem valašské kolonizace na sklonku středověku. O jejím průběhu a obsahu se dodnes vedou nekončící diskuze. Míra osídlení Karpat v předcházejícím období byla zřejmě velmi skromná. Pojem Valašsko, resp. Moravské Valašsko, přitom spojujeme s podstatně západnější částí karpatského areálu, ležící dnes na pomezí českého a slovenského státu, ačkoli se pojem „valašské právo“ užívá i na polsko-slovenském pomezí.

Také lemkovské, zprvu převážně pastevecké obyvatelstvo, po nějakou dobu požívalo rozšířeného okruhu osobních nebo skupinových svobod, postupně však upadlo v polském i uherském státě do závislosti na různých pozemkových vrchnostech. Lemkové zůstali vzdáleni životu vyšších společenských vrstev, žádná šlechta z jejich středu nevzešla. Už z tohoto důvodu postrádají starší dějiny Lemků jakoukoli politickou rovinu, která v jejich případě vlastně nemá smysl. Lemkové byli do „velkých dějin“ spíše vtahováni silnějšími spoluhráči, jak se to v případě podobných skupin běžně stává. Vnitřní konflikty v polském či uherském státě často výrazně ovlivnily osud Lemků, oni sami však nebyli schopni jejich chod výrazněji ovlivnit. V lemkovském prostředí chybí ostatně i paralela k fenoménu slavných zbojníků typu Ondráše, Juraje Jánošíka či Oleksy Dovbuše, kteří se tak výrazně zapsali do tradice jiných částí karpatského areálu.

Dokážeme odlišit spíše sociálně hospodářskou, církevní a kulturní rovinu lemkovského vývoje, který byl determinován jejich plně venkovským charakterem. Lemkové sice v obchodních či jiných záležitostech pravidelně navštěvovali karpatská městečka, např. severokarpatskou Duklu či Duklju, tento typ lokalit však zůstal doménou příslušníků jiných etnických společenství. Tato povrchnost a dočasnost vztahů k městskému životu samozřejmě omezila možnost dynamičtějšího charakteru lemkovského vývoje a zabránila také výraznějšímu rozšíření osvěty. Vesnické školy církevního charakteru přinášející vzdělání v církevněslovenském jazyce nemohly ani nechtěly soutěžit se školami městskými. Pokud se někdo z Lemků vzdělával v takovémto prostředí a dosáhl i středního nebo vyššího vzdělání, nasměrovalo to ve většině případů jeho život mimo lemkovskou oblast a vedlo k asimilaci v jazykově odlišném prostředí.

Lemkovsko si přitom zachovalo příslušnost k východnímu křesťanskému ritu – od pravoslavi se však po přijetí církevní unie brestské (v Polsku) a užhorodské (v Uhrách) přiklonilo k řeckému (tj. východnímu) katolicismu. Lemkové i poté spadali pod zvláštní biskupství řecko-katolického ritu, kdežto jejich polští a slovenští sousedé byli podřízeni biskupstvím tzv. latinského ritu (římskokatolickým). Lemkové ze severního svahu Karpat tudíž dlouho patřili pod východněji ležící Přemyšl, zatímco ti z jižního svahu Karpat pod Užhorod.

Mluvíme-li o lemkovských kulturních dějinách, přicházejí v úvahu dvě jejich roviny – církevní a světský každodenní. Tu první repre-

zentovaly nejvýrazněji pohledné dřevěné kostely – *cerkve*. Kostely z tohoto zdánlivě nedlouhověkého materiálu byly charakteristické pro celou karpatskou oblast a jen zvolna ustupovaly zděným. Ty začaly být postupně pocítovány jako reprezentativnější a více žádoucí, přestože se nám dnes zdají být daleko méně působivé či krásné. Z tohoto důvodu i v důsledku požárů je logické, že počet lemkovských dřevěných *cerkvi* průběžně klesal a některé z nich byly ve 20. století zachraňovány jen přesunem do nově zřízovaných skansenů, často se však ocitly jako exotická zvláštnost v úplně odlišném zeměpisném a stavebním prostředí.

Zajímavý je příběh dřevěné *cerkve* v Hradci Králové. Původně pocházela z Habury u Medzilaborců na východním Slovensku, tedy z jiholemkovské oblasti (na rozdíl od jiných dřevěných kostelů, které se do Čech dostaly z Podkarpatské Rusi). Vznikla v 16. století a byla zasvěcena sv. Michaelovi archandělu; obec Habura ji později prodala nedaleké Malé Polaně, kde fungovala jako řeckokatolický kostel sv. Mikuláše Divotvůrce. Od této obce ji r. 1934, kdy jí hrozilo zničení, zakoupil pro své město královéhradecký starosta J. V. B. Pilnáček. V Jirákových sadech na soutoku Labe a Orlice, což tehdy byly důstojnické sady pro hradeckou posádku, byla otevřena jako památník padlých československých legionářů. V dobovém chápání šlo i o pomník československé jednoty, protože pocházel ze Slovenska – o etnicitě místních obyvatel se ovšem neuvažovalo. Tisk tehdy připomínal, že krajem jejího původu procházely a bojovaly nejen oddíly České družiny, nýbrž již oddíly „bratříků“ v 15. století, jimž Alois Jirásek věnoval trilogii *Bratrstvo* a které se tehdy jakožto první „česko-slovenské“ vojenské útvary považovaly za historické předchůdce čs. legií. Dnes cerkev plní i ve východních Čechách své původní určení: slouží potřebám hradeckých a okolních pravoslavných věřících.

Obdiv k dílům převážně anonymních stavitelů lemkovských *cerkvi*, vyjádřený např. v jedné próze spisovatele Andrzeje Stasiuka, umocňuje také veškerá jejich vnitřní výzdoba. Jejím hlavním projevem jsou různé bohaté a umělecky pojaté ikonostasy spojující především umění malířské a řezbářské. Neméně důležitým projevem lemkovské církevní kultury se staly o něco později kapličky a kříže umístované ve vesnicích i mimo ně. Její další nepominutelnou část reprezentovaly rukopisy různého typu, používané při mších, které byly jen zvolna vytlačovány tištěnými knižními exempláři.

K lemkovské kulturní tradici nesporně patří i to, že uchovávali po dlouhou dobu celkem snadno svůj dialekt a tradici slovesné i hmotné kultury, jejíž doklady však známe až díky časově pozdějším dokladům. Za památky lemkovské hmotné kultury se považují hlavně textilní a řezbářské výrobky, přestože jejich škála je podstatně širší. Slovesná kultura souvisí samozřejmě s dialektem. V lemkovském případě zaujme laika především pro východoslovenské jazyky neobvyklý typ přízvuku, který je ve víceslabičných slovech položen podobně jako v polštině na předposlední slabiku.

Texty lemkovské ústní slovesnosti, šířené a obohacované z generace na generaci ústním podáním, začaly být písemně zaznamenávány poměrně pozdě. Přesto známe z tištěných edic a následně i ze zvukových záznamů širokou škálu lemkovských písní a popěveků, ale i lidových pohádek, vyprávěnek, hádanek apod. Největší ohlas si uchovává tvorba písňová, ať už v podání tradičnějším, zprostředkovaném folklórními soubory, nebo v hudebně modernizované „folkové“ podobě.

Příslušnost k východnímu křesťanství a jeho liturgickým i jiným zvláštnostem Lemky po dlouhou dobu odlišovala od nejbližších sousedů – Poláků a Slováků. Pomyslná východní hranice, která Lemky oddělovala od jiných karpatských a podkarpatských skupin, spadajících do ukrajinského jazykového areálu, byla daleko kratší. Lemkové byli tudíž spojeni především hospodářských a obchodních vztahů především s Poláky a Slováky. Polské a slovenské dialekty, resp. spisovné jazyky, které se postupně prosazovaly na jejich úkor, nesporně ovlivňovaly dialekt lemkovský, ve kterém se později projevil také vlivy němčiny a maďarštiny – v jižní části lemkovského areálu bychom později (po r. 1918, po vzniku Československa) doložili asi i vlivy české.

Je zajímavé, že mezi Lemky a Poláky se vyvinula daleko zřetelnější jazyková bariéra než ve vztahu ke Slovákům a východoslovenským

dialektům Spiše, Šariše a Zemplína – v tomto případě docházelo k výraznějšímu prolínání a rozměňování vzájemné hranice. Ta byla často charakterizována spíše konfesní, resp. obřadovou odlišností, jak bylo uvedeno výše.

Určitou změnu v situaci Lemků znamenalo tzv. první dělení Polska v roce 1773, kdy habsburská monarchie využila situace a posunula své území na severovýchod zabráním tzv. Malopolska či západní Haliče, tedy území, na kterém žila i severní část Lemků. Ti se nyní dostali do stejného státního útvaru jako Lemkové z jižních svahů Karpat. Odlišnosti mezi oběma skupinami, dané zejména sousedstvím na jedné straně s Poláky a na druhé se Slováky, však zůstaly i nadále zachovány. Zavedení nové školské soustavy situaci Lemků nijak výrazně neovlivnilo, chodit se na ní začaly spíše změny v jejich širším okolí, charakterizované počátkem vzniku novodobých národů, šířením myšlenek slovenské vzájemnosti apod. Novinkou se stala migrace části Lemků směrem na jih habsburské monarchie, do dnešní Vojvodiny – v řadě tamních obcí dodnes spoluvytvářejí pestrý polyetnický charakter tohoto regionu Srbska.

Severní část Lemků byla postupně konfrontována s růstem polského národního vědomí v oblastech připojených k habsburským državám, resp. k Rakouskému císařství. Právě za této situace vznikl a v odborné literatuře si získal pozici samotný pojem *Lemkové* (jednotlivci se v prvním pádě označují „Lemko“ a „Lemkyňa“). Název byl ovšem použit pro skupinu, která jej do té doby neznala a nepoužívala. Nový termín byl vůči Lemkům vztažen zvenčí, zprvu z polského prostředí, a to navíc zčásti asi s poněkud posměšným příděchem. Základem dnes běžně užívaného názvu se totiž stalo kratičké slůvko „lem“, převzaté Lemky nejspíše ze slovenského tvaru „len“ a znamenající „jen“ nebo v určitých kontextech „ale“. Ve slovní zásobě spisovné ukrajinštiny, polštiny či jiného slovenského jazyka takovéto slovo nenajdeme. Sami Lemkové si původně říkali kolektivním adjektivem „ruski“, tedy „my – ruski“, což ale neznamená *Rusové*, nýbrž spíše příslušnost k východním Slovanům a východnímu křesťanství zároveň.

Lemkové samotní toto označení, kterým byli „obdařeni“, poměrně dlouho ignorovali a ve větší míře je akceptovali až v období mezi první a druhou světovou válkou, a to jen severně od Karpat. V polském prostředí v okolí lemkovského regionu i ve vědeckém světě se nový termín naopak výrazně rozšířil. Samotná tato skutečnost přitom nic nevyovídá o tom, k jaké národní orientaci se Lemkové tehdy nebo později hlásili, pokud se nepovažovali za zcela samostatné etnikum. V úvahu přicházel z hlediska dnešní terminologie příklon k ukrajinské či ruské (popř. karpatoruské) nebo i rusínské národnosti. V 19. století se však většina Lemků držela principu určité svébytnosti, která byla v nepočtené skupině jejich inteligence, především kněžské, doplněna ne zcela jasnou představou jakési vlastní „ruskosti“.

Polská i ruská věda a také veřejné mínění si však postupně začaly Lemky přivlastňovat jako specifickou skupinu, která je sice výrazně vzdálena jádru jednoho nebo druhého národa, ale patří a má se přiřadit právě k němu. V jistém směru pochopitelnější byly podobné teorie v případě polském – Poláci na rozdíl od Rusů s Lemky opravdu sousedili. Představa vlastní ruskosti však mezi částí Lemků časem opravdu nabírala výraznějších forem, ač málokdo z nich znal spisovnou ruštinu a byl schopen využívat ji v ústním nebo písemném projevu. Slovenský a ukrajinský národní vývoj byl v 19. století pomalejší, a proto se vědecký či jiný zájem projevený o Lemky z těchto stran projevil později. Část Lemků se s otázkou své sebeidentifikace vyrovnala i jinak – pokud se ocitli mimo prostředí, kde jejich skupina převládala, snadno se mohli smířit s asimilací, nejčastěji v prostředí jednoho ze tří národů, jejichž území *Lemkovinu* či *Lemkovštinu* odedávna obklopovalo. Obrazně řečeno se rozplynuli v polském, slovenském nebo, s určitým zpožděním, v ukrajinském „moři“.

Lemkové uchovávali i v 19. století celkem úspěšně svůj dialekt a tradici slovesné i hmotné kultury, jejíž památky začaly být v této době sbírány pro muzejní nebo jiné účely. Přežívání lemkovské skupiny v poměrně archaické podobě umožňoval nepatrný rozsah změn, které příslušné území charakterizovaly na rozdíl od mnoha jiných středoevropských regionů v 19. století. Nerozvinula se tu těž-

ba uhlí, železné rudy ani jiných nerostů a surovin. V severním karpatském podhůří mezi Jaslem a Krosnem se sice těžila nafta, těžba se však bezprostředně lemkovského území nedotkla. Nevznikly na něm ani žádné moderní průmyslové podniky a výrazně nebyla zdokonalena ani komunikační síť.

Lemky z obou stran Karpat ovlivnil průchod oddílů carské armády v polovině 19. stol., kdy bylo carské vojsko vysláno proti uherské revoluci na jaře roku 1849, na jejich postavení však tato krátkodobá operace nic nezměnila. Důležitější dopady přineslo o 18 let později rakousko-uherské vyrovnání, které podmínky života Lemků na jedné i druhé straně Karpat dále odlišilo především v tom, že ve školství i v řeckokatolické církvi v uherské části Karpat vznikly podmínky k prosazování maďarizačních trendů. Za situace, kdy v rakouské části monarchie, v Haliči a Bukovině, začalo vznikat ukrajinské hnutí, zůstali Lemkové věrni ruské jazykové orientaci a někteří z nich se pokoušeli rusky i psát – tak tomu bylo na obou stranách této části Karpat. Je to dost překvapující, pokud si uvědomíme, jak daleko bylo jazykově ruské území od lemkovského regionu vzdáleno.

Vzdálené však zůstaly Lemkům po dlouhou dobu spíše snahy ukrajinského hnutí. Prostor pro ně nabízel ukrajinské gymnázium v Přemyšlu. Když se v rodině ve vsi Krasné rozhodovalo roku 1892 o tom, zda se má místní hoch Ivan Kobasa zapsat na některém z polských gymnázií v okolí nebo na ukrajinském v Přemyšlu, zvítězila snad náhodou druhá možnost a Lemko Kobasa se stal – už pod změněným příjmením Zilynskyj – přesvědčeným Ukrajincem a jedním ze zakladatelů ukrajinské dialektologie: zabýval se i dialekty lemkovskými.

Takových případů však nebylo mnoho a většina Lemků vstoupila do 20. století v podobě rusofilů a rádoby Rusů. Na tento postoj tvrdě doplatili na počátku první světové války. Tehdy postihly Lemky po počáteční ofenzivě ruské armády i po jejím ústupu rozsáhlé represe kvůli obviněním ze zrady Rakouska. Mnoho jich bylo popraveno a jiné rakouské úřady internovaly. Konec takovéto „státní matky“ v roce 1918 tedy většinu Lemků nepochybně nezarmoutil, otevírala se však otázka, co dál. Na obou stranách Karpat vznikaly lemkovské tzv. národní rady, hlásající v značné části případů připojení k nějaké formě ruského státu, někde se však už objevila vstřícnost ke státnosti ukrajinské.

Jiholemkovské území bylo na přelomu let 1918 a 1919 obsazeno československou armádou jako část předpolí krátce nato ustavené Podkarpatské Rusi, zatímco severní Lemkovinu obsadily jednotky polské. Proti československé státnosti se větší protesty neozvaly a část Lemků ji přímo vítala, na sever od Karpat však vládly do značné míry protipolské nálady a i zde se vyskytly zjevně marné snahy prosadit připojení tohoto území k Československu. Vývoj Lemků už poté probíhal odděleně ve dvou státech. Ani v meziválečné době neztratilo v regionu pozice rusofilství, podporované mj. zámožskou organizací lemkovských vstěhovalců, kteří v USA založili spolek *Lemko-Sojuz*. Přes celkovou konzervativnost příslušníků této skupiny projevovala tato organizace prosovětské nálady. Proukrajinský proud mezi Lemky v Polsku byl už v této době silnější. Dokladem začlenění lemkovského území do ukrajinského světa, aspoň v podobě literární, zůstává dodnes básnická tvorba Bohdana Ihora Antonyče vzniklá převážně ve třicátých letech 20. století a představená českým čtenářům v roce 2009 sborníčkem *Zelené evangelium*. Na jižní straně Karpat sehrála v menší míře podobnou úlohu tvorba básníků Fedora Lazoryka Zoreslava (Sebastiana Sabola). Většina jejich vrstevníků v regionu však psala rusky.

Zůstává otázkou, jak by se vyvíjel osud Lemků za „normálních podmínek“. Roky druhé světové války však byly i pro Lemky katastrofou; zvláště to platí o závěrečné fázi války. Tzv. karpatsko-dukelská operace postihla právě lemkovské území a způsobila zde obrovské škody lidské i materiální. Po skončení války se v severní části Lemkovska projeví důsledky ostrého polsko-ukrajinského antagonismu, který se sem přenesl z východnějších oblastí. Řada lemkovských vesnic byla i v poválečném období ohrožena akcemi polských partyzánů a banditů – obě označení bývají používána v zásadě pro týž typ vojenských jednotek.

Část Lemků řešila situaci vystěhováním do sovětské Ukrajiny, kde však byli usazeni mimo horské oblasti a těžko si zvykali na nové ekonomické a světonázorové podmínky. Část Lemků zůstala ve svých

vesnicích do jara roku 1947, kdy byli v rámci tzv. Akce Wisła násilím přesunuti do vzdálených oblastí Polska, z nichž bylo vysídleno německé obyvatelstvo, např. až k Baltskému moři. Jako důvod posloužila aktivita Ukrajinské povstalecké armády v severním Lemkovsku. Lemkovské vesnice však většinou neměl kdo osídlit, a tak pomalu zanikaly. Ani po dílčí normalizaci poměrů v roce 1956 se většina Lemků nevrátila či nemohla vrátit do svých někdejších domovů a dnes jsou rozptýleni už ve třetí až čtvrté generaci po celém Polsku. Jejich návrat zpět už dávno přestal být aktuální záležitostí. Za této situace je udržování aspoň dílčí a dočasné soudržnosti polských Lemků dosti náročným úkolem. Slouží mu různá setkání a festivaly, z nichž nejznámější nese jméno *Lemkovská vatra*.

Vývoj na severovýchodním Slovensku – Prešovsku – byl jen zdánlivě méně dramatický. Z několika vesnic postižených válkou odešli obyvatelé do severozápadních Čech. Jiná část volila v roce 1947 odchod na sovětskou Ukrajinu, odkud se do ČSR vrátili volyňští Češi. Většina Lemků ze Slovenska – nadále nebyli tímto názvem označováni – zůstala sice ve svých domovech, ale v následujícím desetiletí se stali objektem pravoslavizace, združstevňování a státem provedené ukrajinizace, která však byla doprovázena bojem proti tzv. ukrajinskému buržoaznímu nacionalismu. Ačkoli se nově vzniklá inteligence lemkovského regionu Slovenska v šedesátých letech ztotožnila s ukrajinskostí a po roce 1968 na to patřičně doplatila, značná část obyvatel regionu se poslovenštila.

Po roce 1989 se většina slovenských Lemků přihlásila k rusínské národnosti. Právě severní i jižní lemkovské dialekty se staly základem nově vytvářené rusínštiny v její polské a slovenské verzi. Také na Ukrajině se v závěru sovětského období i po vyhlášení nezávislosti mohly lemkovské snahy prosadit výrazněji, a to i na spolkové úrovni. Sebeidentifikace Lemků žijících v různých zemích se tedy do jisté míry prohloubila. Přesto se dá říci, že lemkovskost, rusínskost a ukrajinskost ani za této nově vzniklé situace nejsou v mnoha případech odděleny neprostupnou bariérou.

Tento zjednodušující výklad, samozřejmě nepostihující úplně složitost lemkovského problému, lze uzavřít konstatováním, že vývoj a dnešní stav Lemků mohou do jisté míry připomínat lužickosrbské realie, i když mezi oběma skupinami existuje také nemalé množství rozdílů. Zatímco v případě Lužických Srbů nelze pochybovat, že jde o národ, byť těžce postižený asimilačními trendy, Lemkové národem nejsou a sotva kdy budou za situace, kdy byli asi natrvalo rozptýleni ze svého území v Polsku. Je sice pravda, že v Polsku dnes existuje možnost hlásit se k lemkovské národnosti, i tak se však zdá, že přesnější zůstává jejich pojetí coby etnické či dialektní skupiny.

Některé problémy, znesnadňující další vývoj Lemků a udržení jejich tradiční kultury, mají obecnější charakter. Jmenovat lze neúprosné působící kulturní či pseudokulturní globalizační trendy, zánik tradičního způsobu života v horských oblastech i tendenci k přesídlování do měst. Rozptýlenost Lemků v jinonárodním prostředí je v jejich případě zdůrazněna trvalou ztrátou velké části územního areálu, kde po staletí žili jejich předkové. Není asi náhodou, že v jejich prostředí získala popularitu píseň, jejíž začátek zní: „Oj verše, mij verše, zeleneňkyj verše, juž my tak nebude, jak my bylo perše“. Už nebude a nemůže být tak, jako dříve. Není třeba nijak zvláště zdůrazňovat, že „zmizení“ Lemků by bylo jedním z projevů ochuzení evropské lidové kultury. Také tato její složka by měla být zachována v pokud možno živé, nejen archivně či muzejně podchycené podobě.

DALŠÍ LITERATURA:

- Lemkové: tradice a kultura /výstavní katalog/, Nowy Sacz s. d. [2006]
Anna Haratyk, Lemkos in the Cultural Landscape of Lower Silesia, in: Czech-polish historical and pedagogical journal 3, 2011, č. 2, s. 33-44.
Antoni Kroh, Zápas Lemků o sebeurčení, Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 14, 1992, č. 4, s. 26-27.
František Řehoř, Kalendářík z národního života Lemků, Časopis českého musea 71, 1897, s. 353-375, přetisk in: Nada Valášková, František Řehoř (1857-1899) a jeho etnografická činnost, Praha 1999, s. 94-111.
Petr Sikora, Lemkové – zapomenutý národ?, Česko-lužický věstník 12, 2002, s. 62-63.

Zamyšlení nad Paternosterem 6

(upravený text zveřejněný původně v *Rozhladu* 9/2015)

Pětr Thiemann (ed). Paternoster 6. Teksty młodych awtorow. Domowina-Verlag, Bautzen 2014. 84 stran. ISBN 978-3-7420-2294-3.

Probírám se dosud vyššími svazky almanachu Paternoster a sleduji, jak se vyvíjí mladá lužickosrbská literatura. Vidím, že postupně převažuje próza nad poezií a stále převažují ženy nad muži. V prvních dvou číslech byli zastoupeni zejména autoři, kteří se etablovali už v časopise *Rozhled* v rámci dnes už zrušené rubriky *Młoda literatura* (například Lubina Hajduk-Veljkovičowa, Beata Nastickej). Každé dva roky pak očekávám, jaké nové tváře se objeví a které zmizí. Vlastně to není takové překvapení, protože almanach se stále drží počátečního pravidla, že je publikační platformou pro autory do 35 let, kteří ještě

nemají vlastní knihu. Dosud jich tu vystoupilo 26.

Paternoster umožnil debutovat řadě autorů, u kterých mám naději, že budu moci jejich texty číst nadále. Je jich více, ale jmenuji dva, kteří jsou zastoupeni i v Paternosteru 6, sestaveném tentokrát Pětrem Thiemannem: jsou to Rejzka Deleńkec a Marcus Kóńcař. Rejzka Deleńkec je nejmladší pokračovatelkou lyriky zaměřené na jazyk jako artefakt, která už půl století dává lužickosrbské lyrice charakteristickou tvář, odlišitelnou od ostatních evropských literatur. Marcus Kóńcař zastupuje naopak úspěchy jazykového vzdělávání v Dolní Lužici, kde se spolu s ním objevili v posledních letech nejméně dva další mladí autoři. Píše detektivky, stylizované do kultivovaného lidového jazyka. Ze starších autorů jim sekunduje Lydija Maćijowa s kafkovsko-faustovskou dvojpovídkou *Kamjeń I a II*. Zbytek tvoří zejména žáci Lužickosrbského gymnázia v Budyšině. Jde o mladé autory, z nichž nejmladšímu Józefu Hantušovi bylo v době vydání 15 let. V hodnocení jejich tvorby se shodují s názorem poroty v rámci literární soutěže nakladatelství Domowina. Jako porotce literární soutěže projektu Městská knihovna Varnsdorf – Setkávání přes hranice mohou opět říci, že kvalita lužickosrbských výsledků je vyšší než u obdobné tvorby žáků ze Šluknovského výběžku.

Je potěšující, že se stále objevují nové tváře, které rozvíjejí ústřední dědictví lužickosrbské kultury, jímž je jazyk. Je však škoda, že žáci Lužickosrbského gymnázia v Budyšině zatím netvoří jazykově náročné texty. Je to vidět i na přechodu od lyriky k próze, protože básně sice lze napsat oproti próze relativně rychle, ovšem jen pro ty, kdo mají hluboké jazykové znalosti. Trochu mi připomínají tvorbu mladých autorů z Dolní Lužice za doby NDR, například Sabiny Grumtowé. Z dřívějších autorů některé rané básně bratří Nawků připomínaly spíše automatické psaní, ale takové psaní není možné bez dobré jazykové kompetence – vědomí jazyka, typického pro lužickosrbskou studentskou poezii přelomu tisíciletí.

Občas zaslechneme hlasy, že Lužickosrbské gymnázium neposkytuje dostatečné vzdělání v lužické srbštině. To nemohu zveřejnit, i když volba jednodušších stylistických prostředků u některých prací by to mohla potvrzovat. Je však třeba rozhodně ocenit, že gymnázium motivuje tolik mladých lidí k tomu, aby se podíle-

li na pokračování lužickosrbské literatury. Zde hraje významnou roli i nakladatelství Domowina jako pořadatel literárních soutěží a workshopů.

Celkově můžeme říci, že všechna díla Paternosteru 6 jsou užitečné a nadějně pokusy, jakkoli neříkají nic o budoucím autorském úspěchu či neúspěchu. (Největší naděje vkládám do patnáctiletého Hantuše.) Hlavní problém totiž není v tom, co Paternoster obsahuje, nýbrž co neobsahuje. Statistický medián věku autorů je 18 let, prakticky chybí dvacátníci a nenašel jsem žádného současného studenta sorabistiky v Lipsku. Něco je špatně.

Radek Čermák

SVĚDECTVÍ

Kulturní most mezi Prahou a srbskou Lužicí

Společnost přátel Lužice v roce 2015 realizovala další úspěšný ročník projektu **Kulturní most mezi Prahou a srbskou Lužicí**. Je podporován z grantových prostředků Magistrátu hlavního města Prahy a jeho cílem je udržovat a rozvíjet tradiční česko-lužické styky, jejichž centrem od 18. století byl a v posledních letech opět stále výrazněji je Lužický seminář v Praze na Malé Straně.

Hlavními aktivitami v rámci projektu je přednášková činnost a literární večery v pražském Lužickém semináři. V lednu přednášela Tereza Valášková o lužickosrbských pohádkových motivech, v březnu Lubina Malinkowa o české evangelické emigraci v Ochranowě, v dubnu připomněl Ladislav Futtera letní tábory pro lužickosrbské děti v českých Jabkenicích. V říjnu na základě svých cestovatelských zážitků srovnal Zdeněk Blažek jazykovou a kulturní situaci ve Walesu a Cornwallu s poměry v Lužici a Madlenka Šoľćic v prosinci představila lužickosrbské divadlo.

Z literárních akcí jmenujme čtení Jurije Ľuščanského z jeho sbírky básní *Ruměnc broskví*, kterou přijel představit na knižní veletrh Svět knihy; česky četl básně jeden z překladatelů, Radek Čermák. Na nejvýznamnější akci uplynulého roku, Letní slavnosti pořádané spolu s Kontaktní kanceláří Svobodného státu Sasko, Domowinou a dalšími subjekty z Horní Lužice, se četlo hned ze dvou knih – nejprve přednášeli Tomasz Nawka s překladatelem Milanem Hrabalem básně z Nawkovy sbírky *Ničo so njelići / Konec sázek*, a poté Edward Warnar představil svoji knihu *Von der Sorbenwenden Wesenheit und Herkommen (O Lužičanů podstatě a původu)*, psanou jako edici starého rukopisu od fiktivního autora Traugotta Xaveria Unruha. Český překlad Stanislava Tomčíka přednesl Radek Čermák. Ve vánoční atmosféře pak svoji čerstvou knihu v českém překladu *Druhé světy* představila Róza Domašcyna. Publikaci vydala Městská knihovna Varnsdorf a na překladu se podílelo hned osm překladatelů v edici Milana Hrabala, který také provázal literárním večerem.

Prostory Lužického semináře v průběhu roku zdobily tři různé výstavy – nejprve pohádkové ilustrace Zuzany Štancelové, které vytvořila pro loni vydanou publikaci *Lidové pohádky Lužických Srbů*, poté fotografie Budyšina v 70. letech a dnes od Rolfa Dvoracka a nakonec výstava věnovaná dějinám Německo-lužickosrbského divadla v Budyšině.

Nechyběly ani další kulturní akce – divadelní představení *Vodník* od Ingrid Hustetowé a Beaty Mičerlichowé v podání skupiny Nepřijatelní nebo vystoupení lužickosrbských hudebních těles Młokawka a JANKAHANKA na Letní slavnosti v srpnu. Konala se také první promítání z chystaného cyklu – animované ztvárnění lužickosrbského příběhu *Jak Pumpot s čertem zatočil*, jehož autorem je František Dečman, a záznam z lužickosrbské inscenace dramatického kusu bratří Mrštíků *Maryša*.

V uplynulém roce se SPL podařilo také výrazně zvýšit množství vzdělávacích aktivit. V jarním semestru vyučovala Borbora Zyndžic dvě skupiny jazykového kursu hornolužické srbštiny a připravila

také dvě kreativní dílny, jednu věnovanou hudbě, tanci a lužickosrb-
skému folkloru a druhou zaměřenou na média a texty. Zároveň vyu-
žila prostory v přízemí Lužického semináře pro výuku o lužickosrb-
ském divadle pražská AMU. Na konci roku jsme připravili speciální
akci pro děti s výtvarnou dílnou, kterou završil příchod Mikuláše.

Čím dál častěji se vydáváme přímo do Lužice, a to především na
významné kulturní události, daří se tak udržovat těsnější kontakt.
Nejprve se konal zájezd na velikonoční jízdy „křížáků“, poté v létě na
folklorní festival v Chrósčicích a sportovní cyklovýlet, v listopadu
zájemci navštívili tradiční Schadzowanku v Budyšině a před Vánoci
jsme organizovali úspěšný adventní výlet. Dařilo se také informovat
o akcích i obecně o Lužických Srbch v médiích, zmiňme rozhovor
s Jurijem Luščanským v *Událotech*, komentářích, lužickosrbský díl
pořadu *Historie.cs* nebo reportáž o budyšinském divadle v *Událot-
ech v kultuře v České televizi*.

Po stránce odborné patří k nejdůležitějším akcím II. Sorabistické
symposium, věnované významnému Lužickému Srbovi působícímu
v Praze, baroknímu sochaři Matěji Václavu Jäckelovi. Na organizaci
se spolupodílely Lužickosrbský ústav v Budyšině, Katedra středoev-
ropských studií FF UK a opět Kontaktní kancelář Svobodného státu
Sasko. Symposium se konalo v Lužickém semináři v listopadu a při-
lákalo sorabisty nejen z českých zemí a Lužice, ale také z Polska a Srb-
ska; a účastníků bylo tolik, že referáty musely být rozděleny do dvou
sekcí. V letošním roce chystáme vydání příspěvků z této konference
v knižní publikaci, aby byly přístupné badatelské i širší veřejnosti.

Připravujeme samozřejmě také další akce v navazujícím projektu
pro letošní rok. Ukazuje se, že jediná cesta, jak pokrýt takto širo-
ké spektrum kulturních styků, je pouze odpovídající širě a pestrost
pořádaných aktivit.

elpe

Společnost přátel Lužice má konečně svůj archiv

Když jsem byl v březnu minulého roku po valné hromadě jme-
nován novým předsednictvem *Společnosti přátel Lužice* spolkovým
archivářem, byl jsem archivářem bez archivu. První archivní mate-
riál, který jsem převzal, byl balík asi třiceti plakátů, jehož převážnou
část tvoří plakáty z let 1945–1947 demonstující poválečné snahy
o připojení Lužice k Československé republice. Některé plakáty byly
značně poničené a bylo nutné zlepšit jejich fyzický stav, což v ko-
nečném důsledku hraničilo s prací restaurátorskou. (V průběhu to-
hoto roku bude možné některé z nich vidět na připravované výsta-
vě.) Teprve pak se v různých zákoutích Lužického semináře začaly
objevovat bedny s archivním materiálem, nalázané spíše náhodou
při úklidu. Ačkoliv v minulosti ve *Společnosti přátel Lužice* působili
nějící archiváři, moc toho po nich nezůstalo.

První část archivu, představující čtyři bedny písemností v absol-
utním rozsahu a jednu krabici pečlivě srovnaných dokumentů, kterou
opatrovala paní Zuzana Bláhová-Sklenářová, jsem převzal k roztrí-
dění v létě minulého roku. Z těchto beden jsem vytřídil celkem 1,5 m
písemností a rozdělil je do sedmi tematických skupin.

Historicky pravděpodobně nejcennější jsou dokumenty *Lužicko-
srbského národního výboru Budyšin* se sídlem v Praze z roku 1945.
Obsahují memoranda Lužických Srbů k Postupimské konferenci
s požadavkem připojení Lužice k Československé republice. Doku-
menty jsou psány česky, francouzsky, rusky a anglicky. Celkový ob-
jem těchto písemností je asi 5 cm.

Druhou skupinou dokumentů jsou střípky písemností spolku
Domowina, což býval spolek Lužických Srbů v Československu se
sídlem v severočeském Varnsdorfu v letech 1947–1950. Dokumenty
jsou psány česky a lužickosrbsky. Celkový objem písemností je pou-
ze 1 cm.

Za třetí jsem vytřídil dva kartony písemností *Společnosti přátel
Lužice* obnovené po 2. světové válce a působící do roku 1955, kdy se
stala součástí *Společnosti Národního muzea*. Zde se nacházejí doku-
menty nejružnější povahy.

Čtvrtou skupinu tvoří dokumenty z období působení *Sekce pro
studium lužickosrbské kultury při Společnosti (přátel) Národního mu-
zea*; zde se zatím nachází jen evidence členů ze 70. a 80. let 20. století
v rozsahu jednoho kartonu. Archivní fond *Společnosti (přátel) Ná-
rodního muzea* je dnes uložen v Archivu Národního muzea, proto po
skončení třídících prací předám v rámci scelování archivního fondu
veškeré dokumenty z období působení *Sekce* Archivu Národního
muzea.

Dokumenty *Spolku česko-lužického* tvoří pátou skupinu a obsa-
hují spolkovou agendu v rozsahu jednoho kartonu přibližně z let
1990–2000. Jsou zde materiály výboru a redakce *Česko-lužického
věstníku*, stanovy spolku, doklady o hospodaření, propagační mate-
riály a výstřižky z novin a časopisů.

Za šesté, dokumenty *Společnosti přátel Lužice* obnovené v roce
1990 (v rozsahu dvou kartonů zhruba z let 1990–2010) obsahují pí-
semnosti předsednictva, jako jsou zápisy ze schůzí a valných hro-
mad, stanovy, dále propagační materiály, podklady k vlastním ak-
tivitám, korespondenci, dokumentaci cizích aktivit – např. výstav
a společenských akcí a písemností redakce *Česko-lužického věstníku*.

Poslední, sedmou a zároveň největší částí vznikajícího archivu,
je sbírka dokumentace. Zde se například nacházejí již zmíněné pla-
káty, poměrně obsáhlý je soubor novinových výstřižků s lužicko-
srbskou tematikou z období od 20. let 20. století až po současnost.
Bohužel z těchto výstřižků není možné citovat, neboť jednotlivé
články nejsou přesně datovány a zcela chybí názvy periodik, ze kte-
rých byly vystřiženy. Dále se zde nacházejí rukopisy, popřípadě tis-
kopisy básní, pohádek a divadelních her; pozvánky na kulturní akce
pořádané *Sekcí pro studium lužickosrbské kultury Společnosti (přátel)
Národního muzea* od konce 50. let až do počátku 90. let 20. století;
je zde i několik map a především rozsáhlá obrazová dokumentace
kulturních a společenských akcí, každodenního života i přírodních
krás Lužice.

Celkově vzato představuje archiv *Společnosti přátel Lužice* jedineč-
ný archivní soubor nejen pro studium česko-lužických vztahů, ale
i pro studium historie a kultury Lužických Srbů obecně. V současn-
né chvíli archiv obsahuje 12 kartonů roztríděného nezpracovaného
materiálu o sedmi tematických skupinách dokumentů a 10 beden
dalšího materiálu, který na roztrídění teprve čeká. V tom je na-
příklad zahrnuta i pozůstalost Jiřího Mudry, obsahující především
korespondenci a odborné texty, s níž se již částečně manipulovalo.
Bohužel velká část archivu *Společnosti* byla poničena velkou vodou
v srpnu roku 2002, což se podepsalo jak na fyzickém stavu archiválií,
tak na jejich čitelnosti.

V lednu tohoto roku se po-
dařilo přihlásit archiv *Společ-
nosti přátel Lužice* do ústřední
evidence národního archi-
vního dědictví, vedené odbo-
rem archivní správy a spisové
služby Ministerstva vnitra
České republiky. Po jednání
se zástupci Národního archi-
vu a Archivu Národního mu-
zea bylo rozhodnuto o zaevi-
dování archiválií u Archivu
Národního muzea na základě
statusu archiválií uložených
mimo archiv. Nadále tak do-
kumenty zůstanou majetkem
Společnosti přátel Lužice a fy-
zicky budou uloženy v budo-
vě Lužického semináře.

V průběhu letošního roku
plánuji roztrdit zbývajících
10 beden do příslušných te-
matických skupin. Otázkou
zůstává, co všechno se v těch-

Lužickosrbský plakát vítající příchod
rudé armády (1945). Archiv SPL,
sbírka dokumentace.

to bednách ještě najde. Je pravděpodobné, že se zde ukrývají např. materiály studentského spolku *Serbowka*, jak naznačuje nalezený skleněný negativ se studentským tablem z konce 19. století a spolková kronika.

Po dokončení třídicích prací se nabízí započít s digitalizací dia pozitivů a vybraného obrazového materiálu, který by bylo možné zpřístupnit na internetu.

Rovněž připravují průvodce po archivních fondech se sorabistickou tematikou uložených v českých archivech a zahrnujících fondy povahy státoprávní, školní, církevní a spolkové. Plánují do něj zahrnout i pozůstalosti významných osob, které se nějakým způsobem dotýkaly Lužice.

V uplynulém roce se podařilo archiv konsolidovat a strukturovat, ale spousta práce teprve čeká, aby bylo možné jej plně využívat. Budu také vděčný za vaši spolupráci, pokud uchováte dokumenty vztahující se k historii *Společnosti* nebo Lužice obecně a rozhodnete se je archivu *Společnosti* předat.

Hynek Oberhel
archivář SPL

ZÁPISNÍK

Vážení a milí přátelé,

na počátku dalšího roku bych rád uvedl několik organizačních poznámek. Protože nastává doba nového výběru členských příspěvků a předplatného Česko-lužického věstníku, připomínám, že valná hromada jako nejvyšší orgán našeho spolku vloni po mnoha letech a na doporučení ministerstva kultury odsouhlasila zvýšení našich poplatků, jak jsme informovali v ČLV 5-6/2015. Letos tedy již závazně činí poplatek za členství 500 Kč (pro studenty a seniory možné snížení na 300 Kč) a předplatné ČLV 300 Kč. (Pro členy SPL je samozřejmě nadále předplatné časopisu obsaženo v ceně členského příspěvku.) Prosíme vás, abyste na to při zadávání plateb bankovním převodem či složenkou pamatovali a zadali správnou výši odchozích plateb, abychom případně nemuseli nedoplatky ugovat.

Od ledna je také upraven kalendář schůzí předsednictva SPL. Sice jsou stále dvakrát měsíčně, ale nově vždy druhé úterý a třetí čtvrtek v měsíci. Přesné termíny schůzí naleznete na našem webu www.luzice.cz. Na něm také visí předběžný celoroční seznam plánovaných akcí. Jistě v něm dojde ke změnám, ale ty budou na webu vždy včas uvedeny. Věříme, že tímto krokem se nám podaří usnadnit vám orientaci v našem programu, takže s ním budete moci s dostatečným předstihem počítat ve svých plánech. O novinkách budeme dál zpravovat na webu, na Facebooku i mailovým newsletterem (pokud snad někomu z vás nechodí, přihlaste se o něj na adrese luzice@luzice.cz).

Jak možná plyne z předešlých odstavců, v nichž se opakuje slovo *web*, tento rok s ním plánujeme více pracovat a propojovat s ním Facebook. Začali jsme doplňováním starších čísel našeho měsíčníku na webu. Snad to ocení ti z vás, kteří Věstník ještě nečtou tak dlouho a starší čísla jim doma chybějí; dokoupit si tištěná čísla z minulých let je ale samozřejmě stále možné.

Poslední bod se opět týká loňské valné hromady. Předsednictvo totiž uložila sledovat situaci kolem prodeje hnědouhelných dolů

v Lužici a v případě, že do hry vstoupí některý tuzemský zájemce, odeslat jeho vedení (případně české vládě) otevřený protestní dopis, v němž bude vysvětleno, jak uhelná těžba likviduje nejen lužickou krajinu, ale i národ Lužických Srbů. Nuže, předsednictvo SPL sděluje, že pověřeného úkolu si je vědomo, situaci sleduje, vyvíjí diplomatické úsilí a snaží se v této věci komunikovat s českými představiteli. O dalším postupu vás budeme informovat.

Lukáš Novosad, předseda

PSALI JSME PŘED 93 LETY

Vážení čtenáři Česko-lužického věstníku,

s novým rokem zakládáme novou rubriku, ve které vám budeme přinášet zajímavé výpravy do obsahu Věstníku v letech dávno minulých. První z nich je z Věstníku 1/1923, kterou jsme vybrali s ohledem na další novinku, bohužel již méně potěšující, totiž zvýšení předplatného i členského příspěvku.

Děkujeme vám za přízeň a přejeme vám šťastný a spokojený nový rok!

Vaše redakce

Z NAŠÍ ČINNOSTI

NAŠIM ČTENÁŘŮM! S prvním číslem nového ročníku našeho Věstníku jsme se hodně opozdili. Těžké poměry stále ohrožují naši publikační činnost a my po mnohých úvahách přikročujeme přece k dalšímu vydávání listu, jenž už má svou určitou tradici a svůj význam v pěstění vzájemnosti českolužické. Spoléháme při tom na naše posavadní věrné přátele a prosíme, aby všichni oddaní přátelé Lužice nás hojně podporovali šl aním našeho listu. S částečným zmenšením rozsahu listu snižujeme předplatné pro členy spolku na 8— Kč, pro nečleny na 16— Kč. Zároveň upozorňujeme, že v jednom z dalších čísel přineseme jako přílohu barevnou reprodukci z posledních obrazů lužických mistra L. Kuby. V případě hojnějšího odběru připravujeme za doplatek jako premií Lužické národní písně, zharmonizované pro zpěv s klavírem mistrem Lud. Kubou. Red.

Upozornění členům a odběratelům.

K tomuto číslu „Českoluž. Věstníku“ přikládáme složenku a prosíme ty, kteří nemají dosud zaplacen členský příspěvek nebo předplatné za běžný rok, aby tak v zájmu dobrého chodu spolku učinili laskavě co nejdříve. Případně nedoplatky člen. příspěvků nebo předplatného za minulý rok prosíme, aby byly vyrovnány touže složenkou. Účel platu budiž vždy na složenice (prostřední díl) vyznačen.

Nezapomínejte na daň ve prospěch Lužického fondu ku podpoře nemajetných lužických studujících.

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1-Malá Strana, www.luzice.cz, luzice@luzice.cz, ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. Cena 30 Kč.

Redakční rada: vedoucí redaktorka Eliška Papcunová U Santošky 11, 150 00 Praha 5, elisapapunova@gmail.com; zástupkyně vedoucí redaktorky: Lucie Janovská Kolarovičová, luzice@luzice.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Jan Zdichynec, Štefan Pilát.

Roční předplatné: ČR 300 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet Fio banka, a. s., 2900678633/2010.

Objednávky a stížnosti na nezasilání: Klára Matějčíková, Habartická 1a, 190 00 Praha 9, polackova.klara@seznam.cz, tel. 607 588 684.

Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.

MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.